

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНА СВОЄРІДНІСТЬ КАЗОК ОСКАРА УАЙЛЬДА

Оскар Уайльд справедливо вважається одним з найяскравіших та найталановитіших англійських письменників другої половини XIX сторіччя. Внесок цього «співця краси» до скарбниці світової літератури та культури неможливо переоцінити – кожен з його творів, від ранніх віршів до блискучих комедій та єдиного роману «Портрет Доріана Грея», має повне право називатися шедевром світового мистецтва. Одним з жанрів, в якому письменник яскраво проявив багатство своєї уяви та неперевершену майстерність володіння словом, стала літературна казка. Це не випадково, адже жанр казкової оповіді розкриває для митця широкі можливості використання різноманітних художніх засобів та дозволяє виражати свої ідеї в незвичайній, фантастичній формі.

Літературна казка як особливий жанр світової літератури зародилась в країнах Західної Європи на основі народної казки. Так само, як фольклорна творчість стала основою літератури взагалі, базові принципи народної казки лягли в основу жанру літературної казкової оповіді. Однак, в процесі свого формування літературна казка набула деяких специфічних особливостей, що відрізняють її від народної казки. Перш за все, літературна казка належить певному автору та не відноситься до колективної творчості. Особистість автора накладає суттєвий відбиток на стилістику літературної казки, зумовлює добір лексичних одиниць та використання тих чи інших художніх засобів. На відміну від народної казки, розмаїття сюжетів літературних казкових оповідей не обмежується фольклорними джерелами. Нарешті, літературна казка ставить перед собою більш свідомі та більш визначені задачі, ніж народна, і може виконувати більш різноманітні функції. Зокрема, літературна казка може мати політичний або соціальний підтекст, в алегоричній формі виражати протест або критику, спрямовану проти певних явищ реальної дійсності..

На європейському континенті процес формування літературної казки можна легко зіставити з певними датами та іменами. У Франції «батьком» літературної казки вважається Шарль Перро, який у 1667 році видав книгу «Казки матінки Гусині». В Німеччині літературна казка бере початок від братів Гримм. Їх «Дитячі та сімейні казки» були вперше надруковані в 1812 році. Величезну роль у формуванні європейської літературної казки зіграв також переклад «Тисячі і однієї ночі», виконаний Антуаном Галланом та опублікований в 1707 – 1717 роках. На відміну від інших європейських країн, в літературному процесі Англії важко відзначити певну літературну або історико-культурну подію, яка дозволила б назвати точний час зародження англійської літературної казки. В літературі цієї країни завжди були присутні певні елементи фольклору, проте вони зазнавали такої істотної обробки, що

майже втрачали зв'язок з казковою традицією. Панівний в англійській літературі того часу прагматизм не залишав місця для дивовижних вигадок. Проте Англія також мала власних майстрів літературної казки, серед яких такі відомі письменники, як Чарльз Діккенс, Вільям Теккерей, Льюїс Керролл, Редьярд Кіплінг та, безумовно, Оскар Уайльд. Літературні казки Оскара Уайльда посідають особливе місце в англійській літературній традиції та заслуговують на пильну увагу з боку дослідників. Мета нашої статті полягає в тому, щоб виділити та ретельно проаналізувати художньо-естетичні особливості, що складають основу неповторної авторської своєрідності літературних казок Оскара Уайльда.

Оскару Уайльду належать дві збірки казок – «Щасливий принц» (1888) та «Гранатовий будиночок» (1891). Сам письменник називав свої твори «етюдами в прозі, для яких обрана форма фантазій з метою домогтися романтичного звучання» [3; 726]. Ці казки не були задумані як історії для дітей і, за виключенням «Хлопчика-зірки», ними не стали: Уайльд писав їх для тих, «хто в душі залишився дитиною, нехай йому вісімнадцять, нехай навіть вісімдесят років» [3; 726]. Філософська проблематика, яка цікавила Уайльда, саме в казках отримала найбільш своєрідне відтворення.

Жанр літературної казки надав Уайльду чудову можливість втілити свій найважливіший естетичний принцип, згідно якому творчість не є «імітацією життя», оскільки «описує те, чого ніколи не було». Цю тезу письменника необхідно розуміти перш за все як захист права митця на суб'єктивне світосприйняття та свободу вигадки. Так само, як заклик Уайльда відродити «мистецтво брехні» був лише наслідком активного неприйняття натуралізму і зовсім не означав байдужості до реальної дійсності.

Незважаючи на завзяте заперечення письменником реального життя як предмета мистецтва, прямо чи опосередковано, життя англійського суспільства разом з притаманними йому соціальними проблемами все ж знаходить відображення на сторінках його казок. Всупереч власному твердженню про те, що «художник – не мораліст», в своїх казках Оскар Уайльд звертається до вічних цінностей – любові, дружби, співчуття, жертвності заради щастя ближніх. Естетизм митця в його казках сповнений моральності, основними проблемами виступають проблеми людських почуттів та взаємостосунків.

З гіркою іронією письменник висміює нездатність представників панівного класу, які звикли бачити лише практичну, матеріальну сторону життя, до розуміння найдорогоцінніших властивостей людської душі. Яскравим прикладом цього є казка «Відданий друг», в якій заможний та жадібний Мірошник, пообіцявши подарувати Малому Гансу свою зламану тачку, змушує довірливого сироту з ранку до ночі тяжко працювати на себе, поки, врешті-решт, не доводить його до загину. Ця практичність, що вбила найкращі почуття в людині, що породила егоїзм, жорстокість, черствість душі, виступає лейтмотивом майже всіх казок Оскара Уайльда.

Казки Уайльда так тісно пов'язані з оточуючим його життям, що в кожній з них можна побачити іронію або пародію на вище суспільство, тонке глузування над пихатою дурістю та душевною порожнечою його представників і дещо незвичайну для завзятого поборника естетизму та гедонізму прихильність до найбідніших верств населення. Це пояснюється тим, що Оскар Уайльд відзначався не тільки багатою фантазією та спостережливістю, він мав надзвичайно ніжну та вразливу душу. Саме тому в його казках так трагічно звучать мотиви любові та болю за даремно згублене життя. Найбільш виразною в цьому відношенні є казка «День народження Інфанти», в якій для розваги іспанської принцеси в лісі знайшли хлопчика, потворного карлика, що жив простим, добрим та природним життям, навіть не підозрюючи про власну непривабливу зовнішність. На дні народження Інфанти він так «кумедно» танцював, що дівчинка була у захваті. Наслідуючи дорослих дам, вона кинула йому квітку на знак свого захоплення. Зачарований блиском і красою королівського двору, карлик закохався в юну Інфantu і мріяв забрати її до лісу, оточити піклуванням і виконувати всі її бажання. Але блукаючи в покоях королівського палацу він уперше побачив себе в дзеркалі. В цю мить він зрозумів, що був лише посміховиськом, і впав за мертво: серце його розірвалося. Принцеса, розгнівана тим, що її позбавили задоволення знову подивитись на «кумедний» танок карлика, з примхливою гримасою заявила: «Потурбуйтеся, щоб надалі всі, хто приходитиме гратися до мене, не мали серця!» [5; 87]. Ці слова точно виражають відношення Уайльда до сучасної йому епохи, до розквіту й одночасно занепаду «блискучої» вікторіанської Англії – Англії «мудрого й безсердечного егоїзму».

Темам любові та самопожертви присвячена ще одна казка – «Соловей і троянда». Фінал цієї історії не менш трагічний. Соловей глибоко вражений людським горем, коли бачить Студента, який гірко плаче через те, що не може знайти червону троянду і кохана дівчина не захоче танцювати з ним. Прагнучи врятувати кохання, Соловей віддає власне життя заради того, щоб вранці Студент отримав прекрасну червону троянду. Однак дівчина обирає племінника камергера, який подарував їй справжнє коштовне каміння – «кожному відомо, що каміння набагато дорожче за квіти» [5, 46]. Прекрасна троянда, яка коштувала Солов'ю життя, лежить на дорозі, нікому не потрібна. Дана казка має подвійний сенс: з одного боку, в ній зображено протиставлення моральних понять байдужості та співчуття, корисливості та самопожертви; з іншого боку, дана казка змальовує долю митця та його творів, яка часом також буває трагічною. Перекладач Ілько Корунець пояснює це наступним чином: «Соловей – це митець, поет; троянда – твір мистецтва. Митець віддає свою кров і життя, щоб твір був прекрасний і приносив щастя людям, та люди, що понад усе цінують багатство, нездатні по-справжньому розуміти й любити мистецтво, і троянда гине на дорозі» [5, 5].

Сюжет казки «Соловей і троянда» змушує пригадати казку відомого датського письменника Г.Х. Андерсена «Свинопас», в якій принцеса

відмовилась прийняти дарунки принца – справжніх солов'я і троянду, але поцілувала свинопаса заради чудового горщика: схилившись над ним, можна дізнатись, які страви готують сусіди, а дзвіночки, що його прикрашають, виграють модну пісеньку «Ах, мій милий Августин...». Ця казка пронизана тим самим бодем, в ній так само засуджуються представники сучасного «практичного світу», не здатні на велике почуття, ім'я якому – любов. Співзвучність цих казок є яскравим проявом впливу Г.Х. Андерсена в творчості Оскара Уайльда, який відзначають дослідники. Зокрема, Ю. Кагарлицький стверджує, що «за своєю художньою фактурою уайльдівські казки ближче за все до творів великого датського казкаря» [1, 20]. У сюжетах та стилістиці казок Уайльда відбилися різноманітні літературні та мистецькі впливи — Ш. Бодлера, Т. Готье, Г. Флобера, Г. Х. Андерсена, Е. По, живописців Ф. Гойї та Д. Веласкеса. Однак, казкам Оскара Уайльда, як і іншим його творам, властива неповторна індивідуальність, запорукою якої виступає унікальний авторський стиль письменника.

Стиль Оскара Уайльда відрізняється двома взаємовиключними на перший погляд особливостями. Лад його мови здається таким елементарним, що його твори (особливо казки) дуже швидко потрапляють до рук людини, яка тільки починає читати англomовні книжки. Стиль Уайльда позбавлений недбалості та зайвої ускладненості. Він завжди знаходить найбільш влучне слово, і воно завжди з'являється в потрібному місці. Фрази Уайльда передають найтонші відтінки змісту, а їх конструкція вважається взірцем класичної англійської прози. Єдиним, що ставлять йому за провину деякі дослідники, є «пристрасть до раритетів» [1, 15]. Дійсно, деякі сторінки його творів нагадують каталоги ювелірних та модних крамниць. Проте письменник далеко не завжди вірний своїй любові до орнаментальності, часто він обходиться й без неї.

І разом з тим простота Уайльда – та ж витонченість. Інтонація для нього настільки важлива, що найменший відтінок фальші відразу змінює зміст. Як зазначає дослідник Ю.І. Кагарлицький, «одні й ті ж слова, розташовані в однаковому порядку, можуть набувати найрізноманітніших значень в залежності від контексту, хоча, з іншого боку, сприйняті в контексті, нерідко передають суперечливість думки» [1, 15].

Головною особливістю, яка надає казкам Уайльда їх неповторної своєрідності, виступає парадоксальна форма вираження думки, що є характерною рисою стилю письменника. Казки Уайльда (як і вся його проза) насичені блискучими авторськими парадоксами. В критичній літературі міцно встановилася традиція вважати його парадокси простою грою слів. Проте насправді в основі багатьох з них лежить скептичне відношення письменника до цілого ряду загальноприйнятих етичних та естетичних норм буржуазного суспільства. Завдання парадоксів Уайльда, спрямованих проти святенницької лицемірної моралі, полягало в тому, щоб, називаючи речі своїми іменами, тим самим виявити це лицемірство.

Також важливе місце у своєрідному стилі казок Уайльда займає прийом контрастного протиставлення. Іноді цей прийом переслідує чисто художнє завдання, наприклад, опис зовнішності Інфанти та Карлика, але в більшості випадків Уайльд користується ним для виявлення основного сюжетного задуму казки, зокрема, чергування картин розкоші й убогості в казці «Молодий король», чергування розповідей Ластівки про заморські чудеса з розповідями Щасливого Принца про життя бідняків великого міста в казці «Щасливий принц».

Своєрідність стилістики казок Оскара Уайльда проявляється і в певних особливостях лексики. Письменник насичує свої твори елементами екзотики, детальними описами інтер'єрів кімнат, особливостей вбрання, коштовностей, квітів тощо. Прагнення до зайвої декоративності стає особливо помітним в другій збірці казок «Гранатовий будиночок», у якій, як пише дослідник М.Г. Соколянський, «питома вага екзотичних описів різко зростає» [4; 65]. Сильний потяг до декоративного мистецтва завжди був важливою рисою естетизму Оскара Уайльда. Твори декоративного мистецтва – предмет детальних описів не лише в казках, а й в інших творах письменника. Оскар Уайльд розробив особливий «декоративний» стиль оповіді, який рівною мірою складається з предметів зображення та способів опису. Все, що він змальовує, є надзвичайно мальовничим, витонченим, вишуканим.

У системі епітетів, порівнянь та метафор, які використовує Оскар Уайльд, панують мінерали та квіти. Письменника іноді навіть називали «мінералогом і ботаніком» у літературі. Але Оскар Уайльд швидше був «ювеліром та квітником». Мінерали цікавили його лише після того, як ювеліри перетворили їх на коштовне каміння, а квіти – лише тоді, коли руки садівників виростили їх на садовій клумбі. «Мистецтво вище за природу і не може її наслідувати», – стверджував письменник. Навпаки, природа повинна прагнути до наслідування мистецтва – саме тому в творах Уайльда кров нагадує рубін, синє небо має колір сапфіра, а зелена трава викликає в пам'яті смарагд. Ця тенденція знаходить свій прояв і в описі зовнішності героїв: у Студента («Соловей і троянда») волосся, як темний гіацинт, губи, як троянди, а колір обличчя подібний до слонової кістки; у Принца («Чудова ракета») очі схожі на фіалки, а волосся ніби з чистого золота; у Інфанти («День народження Інфанти») коси «ніби віночок із тьмяного золота» [5; 66].

Проте, приділяючи таку пильну увагу зовнішній формі своїх творів, Уайльд не забував розкривати і внутрішній зміст явищ. На думку О. Підцубного та Б. Колеснікова, казки Оскара Уайльда «мають глибокий моральний зміст. Дотримуючись романтичних традицій першої третини ХІХ сторіччя, поет в алегоричній формі зображує зіткнення героїв, носіїв високих гуманістичних ідеалів, таких як дружба, любов, вірність, самовідданість, зі світом користі, станових та майнових забобонів» [2, 382].

В своїх казках Оскар Уайльд протиставив порокам оточуючої дійсності не тільки культ вишуканої краси, але й просту людяність. Найглибшим

переконанням письменника була впевненість в тому, що краса зовнішня не існує без краси внутрішньої, а злість, нечутливість, безсердечність позбавляють усякої цінності будь-які, навіть найпривабливіші зовнішні риси. Так, у казці «Хлопчик-зірка», прекрасна зовнішність чарівної дитини виявилась нестійкою під натиском злих почуттів, але самозречення повернуло хлопчику красу.

Казки Уайльда мають багато спільного з притчами. Мораль в них висловлена досить ясно, і якщо деякі герої сперечаються з логікою сюжету (наприклад, Водяний Щур або Качка в казці «Відданий друг»), це лише показує, як багато людей стоїть на стороні неправди і як часто вони – коли з користі, коли через обмеженість – не бажають бачити очевидного.

Втім, якщо тяжіння до притчі й ріднить Уайльда з однією зі сторін англійської казкової традиції, інші риси віддаляють його від цієї традиції. Підкреслений гротеск, властивий англійській казці, відштовхував естета Уайльда. Там, де неможливо було уникнути цього гротеску, він намагався принаймні пом'якшити його заради досягнення художньої гармонії та краси, з якими письменник ототожнював справжнє мистецтво.

Підводячи підсумок нашого дослідження, зазначимо, що казки Оскара Уайльда виступають одним з найяскравіших прикладів жанру літературної казки в англійській літературі, оскільки в них надзвичайно виразно проявляється оригінальність сталю та неповторна своєрідність творчої особистості автора. В своїх казках Оскар Уайльд відступає від власної теорії «чистого мистецтва» або «мистецтва заради мистецтва», прославляючи не «чисту красу», яку пропагували салони, а красу життя, благородних поривів та високих людських якостей. В казках Уайльда могутня зброя авторського слова спрямована проти лицемірної моралі вищих кіл англійського суспільства, проти надмірного прагматизму сучасної письменнику епохи та проти жорстокості, марнославства та користоловства, притаманних людям цієї епохи. Поряд із безжальним викриттям вад несправедливого світу, казки Оскара Уайльда містять пристрасну проповідь добра, співчуття і краси.

Література

1. Кагарлицкий Ю.И. // Почти как в жизни. Англ. сказочная повесть и литературная сказка. / Сост., вступ, ст. и ком. Ю.И. Кагарлицкого. – М.: Правда, 1986
2. Колесников Б.И., Поддубный О.К. Оскар Уайльд // Уайльд О. Избранное. – М.: Просвещение, 1990
3. Уайльд О. Избранное: Пер. с англ. / Сост. и вступ. С. Бэлзы; Прим. А. Зверева. – М.: Правда, 1989
4. Соколянский М.Г. Оскар Уайльд: Очерк творчества. – Киев; Одесса: Лыбидь, 1990
5. Уайльд О. Хлопчик-зірка. Казки. Для молодшого та середнього шкільного віку. / Пер. з англ. І.В. Корунця. – К.: Веселка, 1979

Анотація

Ю.В. Янченко. Художньо-естетична своєрідність казок Оскара Уайльда. Дана стаття присвячена дослідженню основних художньо-естетичних та стилістичних особливостей літературних казок Оскара Уайльда. Художньо-естетична своєрідність казок Оскара Уайльда проявляється в наступних характерних особливостях авторського стилю: простота та витонченість у побудові фраз, важливість інтонацій та відтінків значення окремих слів, парадоксальна форма вираження думки, часте використання прийому контрастного протиставлення, надмірність екзотичних та декоративних елементів лексики.

Ключові слова: літературна казка, естетизм, іронія, парадокс, декоративність.

Аннотация

Ю.В. Янченко. Художественно-эстетическое своеобразие сказок Оскара Уайльда.

Данная статья посвящена исследованию основных художественно-эстетических и стилистических особенностей литературных сказок Оскара Уайльда. Художественно-эстетическое своеобразие сказок Оскара Уайльда проявляется в следующих особенностях авторского стиля: простота и утонченность в структуре фраз, важность интонаций и оттенков значения отдельных слов, парадоксальная форма выражения мыслей, частое использование приема контрастного противопоставления, чрезмерность экзотичных и декоративных элементов лексики.

Ключевые слова: литературная сказка, эстетизм, ирония, парадокс, декоративность.

Summary

Julia Yanchenko. Artistic and aesthetic peculiarity of the fiction tales by Oscar Wilde.

The article is devoted to the investigation of the main artistic, aesthetic and stylistic features of the fiction tales by Oscar Wilde. Artistic and aesthetic, peculiarity of the fiction tales by Oscar Wilde lies in the following individual features of the author's style: the simplicity and refinement in the phrase building, the importance of the intonations, the paradoxical form of expressing the ideas, the wide usage of antithesis and the excessiveness of exotic and ornamental lexical elements.

Key words: fiction tale, aestheticism, irony, paradox, ornamentality.

Стаття прорецензована та рекомендована до друку доктором філологічних наук, професором В.А. Гусевим.